

Ülkər Nəbiyeva
Bakı Dövlət Universiteti (Azərbaycan)

GÖRKƏMLİ TÜRKOLOQ, ŞÖHRƏTLİ ELM TƏŞKİLATÇISI VƏ BÖYÜK MÜƏLLİM
Akademik Ağamusa Axundov - 80
(qısa bioqrafik məlumat)

Açar sözlər: Ağamusa Axundov, dilçilik, türkoloq, təşkilatçı, alim, müəllim

Çağdaş Azərbaycan filologiyasının, xüsusən də dilçilik elminin korifeylərindən biri, görkəmli türkoloq, şöhrətli elm təşkilatçısı və böyük müəllim, AMEA-nın həqiqi üzvü, Azərbaycan Respublikası Dövlət mükafatı laureatı, Əməkdar elm xadimi Ağamusa Axundovdur.

Ağamusa Ağası oğlu Axundov 1932-ci il fevralın 2-də Azərbaycan Respublikasının Kürdəmir şəhərində anadan olmuşdur. Orta məktəbi medalla bitirdikdən sonra ADU-nun (indiki BDU-nun) filologiya fakültəsində (1950-1955) və Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutunun Qərbi Avropa dilləri fakültəsində təhsil almışdır (1959-1965). Bu illərdə o, eyni zamanda ADU-nun (indiki BDU-nun) aspirantı, müəllimi (1958-1959), baş müəllimi (1959-1961), dosenti (1961-1967), sonra universitetin ümumi dilçilik kafedrasının professoru, filologiya fakültəsinin dekanı (1967-1974 və 1980-1990) olmuş, Ümumi dilçilik kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışmışdır (1981-1999). 1990-cı ildən AMEA-nın Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktorudur. 2001-ci ildən 2011-ci ilə qədər o, eyni zamanda AMEA-nın humanitar və ictimai elmlər bölməsinin akademik katibi vəzifəsində çalışmışdır.

A.Axundov 1981-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, filologiya elmləri doktoru (1964), professor (1967), AMEA-nın həqiqi üzvü (2007), Azərb. Respublikası Dövlət Mükafatı laureatı (1986), Əməkdar elm xadimidir (1990).

Ağamusa Axundov həmkarları arasında alicənab, nəcib insan, əsl ziyalı kimi tanınmaqla yanaşı, zəngin yaradıcılıq yolu keçmiş ciddi bir tədqiqatçı kimi bu gün böyük nüfuz sahibidir.

Onun əsərləri filologiyamızın bir çox aktual problemlərinə sistemli yanaşmanı nümayiş etdirir. Gözümüzün önündə yüksək mədəniyyətə və intellektə malik bir tədqiqatçının obrazı canlanır. Ağamusa Axundov yüksək mənəvi-əxlaqi dəyərlərin sahibi kimi çoxlarına nümunə ola biləcək böyük şəxsiyyət, kamil mənəviyyat simvoludur. Onun adı qədim mənşəyə malikdir. Birinci hissəsi hörmət və ehtiram sahibi deməkdir, ikinci hissəsi əfsanəvi peyğəmbərin ismidir. Bu ad əslində onun həm də daxili dünyasını bütövlükdə tamamlayır. Əbəs yerə demirlər ki, hər bir insanın adı onun Tanrı tərəfindən təbiətini əks etdirən aynadır.

Ağamusa Axundov milli filologiyamızın – türkologiya, dil nəzəriyyəsi və dilçiliyin bir çox sahələri üzrə özünəməxsus xidmətləri olan vətəndaş alimlərimizdəndir. Onun əsərlərində doğma dilimizə və ədəbiyyatımıza, Azərbaycan dilinin incəlik və gözəlliklərinə sonsuz bir məhəbbət, onu hər cür xarici müdaxilələrdən qorumağa böyük vətəndaş çağırışı aydın sezilir.

Ağamusa Axundov Azərbaycan və dilçiliyin müxtəlif problemlərinə yüzlərlə elmi məqalə və iri həcmli dəyərli tədqiqatlar həsr etmişdir ki, onlar hələ uzun onilliklər mütəxəssislərin stolüstü kitabı olaraq bu elmin inkişafına öz nüfuzedici təsirini göstərəcəkdir.

A.Axundovun «Müasir Azərbaycan ədəbi dilinin fonetikasi» (1963), «Dil və üslub məsələləri» (B., 1970), «Ümumi dilçilik (dilçiliyin tarixi, nəzəriyyəsi və metodları)» (B., 1979), «Riyazi dilçilik» (B., 1979), «Şeir sənəti və dil» (B., 1980), «Dilin estetikası» (B., 1985), «Dil və mədəniyyət» (B., 1992), «Dil və ədəbiyyat» (iki cildə, B., 2003) və adını çəkmədiyimiz bir çox başqa əsərlərində dilçilik elminin silsilə aktual problemlərini analitik təfəkkür prizmasından tədqiq və təhlil etmişdir.

Ağamusa Axundov 1951-ci ildə yazdığı «İlk görüş» məqaləsi ilə ədəbi və elmi fəaliyyətə başlamışdır. O, bədii yaradıcılıqla yanaşı poeziyanın sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin tədqiqi ilə ardıcıl məşğul olmuş, bu sahədə bir sıra dəyərli tədqiqatların müəllifi kimi tanınmışdır.

Ümumilikdə, A.Axundovun elmi fəaliyyətinin əhatə çevrəsi genişdir. O, bütövlükdə Azərbaycan filologiyasını, dilimizi, ədəbiyyatımızı dünyanın bir çox qabaqcıl elm, təhsil ocaqlarında təbliğ və tədris etmişdir. 1965-1966-cı illərdə MƏR-nın Qahirə şəhərindəki Eyn-Şəms Universitetində, Tokio Universitetində Azərbaycan dili və ədəbiyyatından mühazirələr oxumuş, bir çox ölkələrdə, o cümlədən Praqa (1967), Ankara (1972), Belqrad (1984), Budapeşt (1986), Kayseri (1990), İstanbul (1992), Kobe Universitetində və Tokio Şərqi kitabxanasında «Azərbaycan dili inkişaf yollarında və s. mözularla keçirilən beynəlxalq konfranslarda dəyərli məruzələrlə çıxış edərək Azərbaycan elmini layiqincə təmsil etmişdir.

A.Axundovun ictimai-elmi fəaliyyəti də çoxşaxəlidir. O, həmçinin 1974-cü ildən Sovet Türkoloqları Komitəsinin, 1978-ci ildən Almaniyada nəşr edilən «Fonetika, dilçilik: Kommunikativ tədqiqatlar» beynəlxalq elmi-nəzəri jurnalın redaksiya heyətinin, AMEA-nın Terminologiya Komissiyası sədrinin müavini, Azərbaycan Ali Soveti Rəyasət Heyətinin və Milli Məclisin Toponimika Komissiyasının, Azər TAC-ın tərcümə Şurasının, Azərbaycan və ərəb ölkələri Dostluq Cəmiyyəti İdarə heyətinin üzvü, Sovet-Amerika Dostluq Cəmiyyəti Bakı şöbəsinin sədri, Azərbaycan Respublikası Dillərin işlənməsi və inkişaf qanunauyğunluqları Əlaqələndirmə Şurasının sədri, ASE-nin Məsləhətçilər Şurasının, Gürcüstan EA-nın Dilçilik İnstitutunun və BDU-nun doktorluq dərəcəsi verən ixtisaslaşmış müdafiə şuralarının üzvü, «Sovetskaə türkoloqiə» jurnalının baş redaktoru, «Ulduz», «Azərbaycan» jurnallarının redaksiya heyətinin üzvü kimi göstərmişdir. Eyni zamanda, bir vaxt özünün təklifi ilə təsis edilmiş «Folklorşünaslıq məsələləri» beynəlxalq elmi-nəzəri, ədəbi-bədii jurnalının redaksiya heyətinin üzvüdür.

1987-ci ildə Xalqlar arasında mədəni əlaqələrin inkişafı sahəsində xidmətlərinə görə ABŞ-ın «Frendşip fors» («Dostluq qüvvələri») ictimai təşkilatının fəxri fərmanına layiq görülmüş, ABŞ-ın Nyu-Orlean şəhərinin fəxri xarici vətəndaşı, Luiziana ştatının paytaxtı Batson Rujin şəhər şurasının fəxri üzvüdür. Uzun illər ərzində Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin üzvü Ağamusa Axundovun elmi-ictimai fəaliyyəti haqqında çox bəhs etmək olar və inanıram ki, gələcəkdə də bu istiqamətdə geniş işlər aparılacaq.

Filologiya fakültəsinin dekani olduğu illərdə A.Axundov savadlı, ümidverici, parlaq istedadına inandığı gəncləri dilçiliyin yeni sahələri, xüsusilə riyazi dilçilik üzrə bir müttəxəssis kimi yetişmələri üçün Rusiyanın müxtəlif şəhərlərinə – Moskvaya, Sankt-Peterburqa göndərirdi. Riyazi dilçilik iki elmin – riyaziyyat və dilçiliyin qovşağında yarandığından ona yiyələnəcək gənclər hər iki sahəni eyni dərəcədə yaxşı bilməli idilər. Tələbələrin seçimini şəxsən özü aparan A.Axundovun bu fəaliyyəti gələcəyə yönəlmişdi.

Hələ illər öncə Ağamusa müəllim öz mühazirələrini bu günün tələblərinə uyğun aparırdı. Belə ki, ana dilimizdən başqa ingilis, rus, ərəb dillərini də gözəl bilən alim müxtəlif qrammatik

kateqoriyaların şərhini verərkən onları digər dillərdəki analogiyaları ilə müqayisə edirdi. Hazırda bütün istiqamətlərdə, o cümlədən elmdə qloballaşma və inteqrasiya prosesləri intensivləşmişdir. Lakin hələ o zaman Ağamusa müəllim elmin milli çərçivələrə qapanaraq, dünya dilçiliyindən təcrid olunmuş halda inkişaf edə bilməyəcəyini yaxşı dərk edir və həm tədris prosesində, həm də elmi fəaliyyətində bunu nəzərə alırdı.

Hazırda bütün dünyada folklora, onun toplanması və tədqiqinə böyük maraq vardır. Dekanı olduğu illərdə Ağamusa müəllim Bakı Dövlət Universitetində Folklor kafedrasının açılmasına nail oldu. Xalqımızın söz sərvətinə, milli dəyərlərimizə böyük qiymət verən uzaqgörən alim sanki dünyada folklora bugünkü qayıdışı hələ o zaman hiss etmişdi. Ağamusa müəllim ağız ədəbiyyatımızı tədqiq və tədris edən, söz incilərimizi el-el, oba-oba gəzib toplayan mütəxəssislərin çalışdığı müstəqil kafedranın olmasını vacib hesab etmişdi.

Bu müxtəsər informatik məlumat əslində Ağamusa Axundovu bir elm xadimi kimi təqdim etməyə kifayət edə bilirdi. Ancaq mən böyük müəllimin başqa bir keyfiyyəti barədə müxtəsər söz açmaq istərdim. Bu da onun yüksək müəllimlik mədəniyyəti, alicənablığı və insansevərliyi ilə bağlıdır.

Mən akademik Ağamusa Axundovla Bakı Dövlət Universitetinin «Azərbaycan dilçiliyi» kafedrasının nəzdində fəaliyyət göstərən Azərbaycan dilinin tətbiqi məsələləri ETL-də tanış olmuşam. Mən burada elmi işçi vəzifəsində çalışırdım. Kafedraya yeni müdir təyin olunan, Ağamusa müəllim əvvəlcə ETL-də elmi işçilərlə tanış oldu, onların hər birinə mövzu təklif etdi. Məsələn, «Azərbaycan dilinin rəsmi üslubunun inzibati-hüquq qolu», «Azərbaycan KİV dilinin əlifba və orfoqrafiyası haqqında», «Azərbaycan dilində tərcümə ədəbiyyatının dili: problemlər, nöqsanlar, təkliflər» və s. mövzuları tövsiyə etdi və hər bir işdə müasir Azərbaycan dilinin aktual problemlərini araşdırmağın vacibliyi barədə məsləhətlərini verdi.

İlin sonunda isə elmi işlərimizi bir-bir diqqətlə nəzərdən keçirib ETL-in illik hesabatını dinlədi. Bu zaman Ağamusa müəllim həm laboratoriyada aparılan elmi işlərin səviyyəsinə, həm də hesabatların səliqə-sahmanına xüsusi diqqət yetirirdi. Hesabat zamanı səliqəsiz və solğun kağızlarda yazılmış işləri kənara qoydu, özünə xas təmkinlə onları qəbul etməyəcəyini bildirdi. Növbə mənə və həmkarım Lalə Əfəndiyevanın işlərinə çatanda hər ikisini nəzərdən keçirdi. Üzündəki məmnunluq ifadəsi heç kimin diqqətindən yayınmadı və bizim qeydlərimizə yüksək qiymət verdi. Adımı oxuyarkən isə, xoş bir təbəssümlə «Sənin nə gözəl adın var, adının mənasını bilirsənmi?» - deyərək soruşdu. Cavab verdim ki, «Bəli, ulduz deməkdir». Ağamusa müəllim təkrar etdi: - «Bəli, ulduz adıdır, özü də yeddiqardaş ulduz, adın sənə yaraşır, elmdə həmişə belə səliqəli ol», - dedi və bu vaxt onun üzündə mənim gələcək elmi inkişafıma ümid gördüm.

Düzü, o zaman böyük bir alimdən belə səmimi münasibət gözləməirdim, çünki elmin çətin yollarında təzəcə addımlayırdım.

Bu kiçik əhvalat yaddaşıma əbədi həkk olundu. Ağamusa müəllimi onun tələbələri və tabeliyində çalışan işçiləri həmişə belə qayğıkeş, alicənab insan kimi tanıyırlar. Ümumilikdə, isə Ağamusa Axundov istər şəxsiyyəti, istərsə də elmi yaradıcılığı ilə həm bugünkü, həm də sabahkı nəsillərə örnək olan bir insan, müəllim və görkəmli elm təşkilatçısıdır.

Bu gün mən fəxr edirəm ki, Ağamusa Axundovla bir yerdə işləmiş, onu yaxından tanımışam. Haqqında ürək sözlərimi yazmaq mənə də nəsib olduğuna görə qürur hissi keçirirəm.

Əziz müəllimim Ağamusa Axundovu səksən illik yubileyi münasibətilə səmimi qəlbdən təbrik edir, ona cansağlığı, uzun ömür və yeni-yeni yaradıcılıq uğurları diləyirəm!

Улькер Набиева
Бакинский государственный университет(Азербайджан)

**ВЫДАЮЩИЙСЯ ТЮРКОЛОГ, ПРОСЛАВЛЕННЫЙ НАУЧНЫЙ
ОРГАНИЗАТОР И БОЛЬШОЙ ПЕДАГОГ**
(краткие биографические сведения)

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена 80-летию юбилею выдающегося ученого-языковеда, действительного члена НАН Азербайджана Агамусы Ахундова. Здесь дается его краткий биографический очерк, доводится до сведения читателей его научная и общественная деятельность, оценивается его большая роль в определении путей развития лингвистики, подготовке кадров с высоким научным потенциалом, в создании фундаментальных научных произведений. В статье также приводятся названия книг и статей ученого, в которых наиболее полно отражены его научные взгляды и новаторские идеи.

Ключевые слова: Агамуса Ахундов, языкознание, тюрколог, организатор, ученый, педагог.

Ulker Nabyeva
Baku State University(Azerbaijan)

**OUTSTANDING TURKOLOGIST, THE GLORIFIED SCIENTIFIC ORGANIZER AND
THE BIG LECTURER**
(short biographic data)

SUMMARY

The article is devoted to 80th anniversary of Aghamusa Akhundov, the outstanding linguistic scientist, full member of National Academy of Sciences of Azerbaijan. There is given a short biographic sketch, it is possible to data of readers his scientific and public activity, is estimated his big role in definition of ways of linguistics development, a professional training with high scientific potential, and in creation of fundamental scientific products. In the article also are resulted names of scientist's books and articles in which its scientific views and innovative ideas are most full reflected.

Keywords: Aghamusa Akhundov, linguistics, turkologist, organizer, scientist, big lecturer